Virgil Nestorescu

FALSE ÎMPRUMUTURI DIN BULGARĂ

Într-un articol mai vechi, consacrat dicţionarului etimologic al limbii bulgare (*Observaţii* p. 126), am atras atenţia asupra unei caracteristici a acestei importante opere lexicografice contemporane: una din normele de lucru adoptate urmăreşte să ofere nu numai date despre înrudirea lexicului bulgar cu cel din alte limbi slave, dar şi despre cuvintele-titlu care pot fi considerate împrumuturi în alte limbi neslave, cu care limba bulgară a avut relaţii mai apropiate în cursul evoluţiei sale. Această din urmă intenţie presupune un efort suplimentar din apartea autorilor, întrucât cere o cunoaştere permanentă a literaturii de specialitate în domeniul atât de vast şi plin de surprize cum este etimologia. Ceea ce, în mod obiectiv, nu este totdeauna posibil. De aceea, nu de puţine ori sunt aduse în discuţie cuvinte româneşti a căror analiză etimologică prezintă inexactităţi flagrante, explicabile, în primul rând, prin faptul că unele soluţii etimologice propuse se bazează pe studii învechite, depăşite de cercetările etimologice mai noi. Ne vom referi în cele ce urmează la câteva exemple care, din păcate, nu oglindesc raporturile reale dintre limba română şi limba bulgară.

Casnic (<casă+-nic) s., adj. este menţionat în BER II, p. 241, sub cuvântul-titlu *къща* „casă”, drept calc după adjectival derivat *къщовник* „casnic”, preluându-se o veche părere a lui Conev (*История*, vol. 2, p. 31). Presupunem că reluarea acestei supoziţii a lingvistului bulgar, care a fost ignorată de lexicografii români, este susţinută doar de utilizarea sufixului de origine slavă *-nic*, ataşat temei *casă* de origine latină. Nu este nevoie să mai fie demonstrat faptul că sufixul cu pricina a încetat să fie străin de când a început să fie pe larg folosit în formarea de noi cuvinte româneşti, dintre care multe au ca bază cuvinte moştenite, de ex.: *amarnic, datornic, paşnic, puternic* etc. De aceea, afirmaţia că rom. *casnic* reprezintă o formaţie calchiată după un aşa-zis model bulgar este în principiu profund eronată.

Inimă (< lat. *anima*) s.f., potrivit BER VII, p. 681, este posibil să fi căpătat sensurile populare de „stomac”, „pântece” şi sub influenţa limbii bulgare, care sunt caracteristice corespondentului său *сърце* „inimă” sau „pântece de femeie; (despre animale) stomac”. O asemenea afirmaţie cere o discuţie aparte, deoarece în dicţionarele noastre lucrurile sunt privite cu totul altfel.

Începem cu DA, unde, sub *inimă* 3. (p. ext.) în expresia *pe inimă goală* „pe nemâncate”, se arată că şi în bulgară se găseşte sensul „stomac” în construcţia similară *на гладно сърце*, dar adăugându-se totodată că această dublă interpretare semantică avea şi lat. *cor* „cord”, care s-a păstrat până în zilele noastre în fr. *coeur*. Socotind suficientă referirea din dicţionarul academic la limba latină şi la limba franceză,

BDD-A23023 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 08:14:22 UTC)

alte dicţionare nu fac niciun comentariu asupra acestei probleme. Sunt motive suficiente pentru a susţine din capul locului că acest înţeles particular al lui *inimă* are explicaţii care exclud orice contribuţie a limbii bulgare.

În primul rând, avem în vedere o lucrare consacrată concordanţelor lingvistice româno-albaneze, în care se precizează că cele două limbi au în comun sensul de „burtă" pentru *inimă*: *Hëngri sa për të zënë zemrën* „A mâncat până l-a apucat burta" (lit. „inima"); se adaugă totodată că este cunoscută şi situaţia inversă în care *bark* „burtă" are sensul „inimă" (Brâncuş, p. 96, art. 125).

În al doilea rând, încercând să ducem mai departe analiza în domeniul romanic, constatăm că în afară de fr. *avoir mal au coeur* „a avea dureri de burtă", *avoir le coeur barbouillé s*au *avoir le coeur au bord des levres* „greaţă, stări de vomă" (*Le Petit Larousse Ilustré*, 2006) sensuri similare are şi sp. *corazon*, ceea ce lărgeşte cu mult cadrul romanic în care se înscrie fenomenul semantic în discuţie. Pentru spaniola castiliană nu am găsit dovezi directe de folosire contextuală a lui *corazon* cu accepţiunile care ne interesează, însă dicţionarele de sinonime indică sub *corazon* „inimă" sinonimul *entrañas* „măruntaie, viscere" (*Diccionario de sinónimos.es*), iar în alt dicţionar explicativ, sub *entraña* (gen. pl) „viscere" cu sensul „inimă, apropierea celor două sensuri este exemplificată astfel: *se le arrancaban las entrañas* „aceasta îi sfîşie inima" şi *no tener entrañas* „a nu avea inimă" (*Diccionario compact español francés/francés español*, Larousse, 2000, Paris). Această sinonimie se întâlneşte şi în folosirea figurată a fr. *entrailles* „*viscere*": *être sans entrailles* „a *fi fără inimă*". În schimb, dicţionarele de spaniolă americană oferă în mod surprinzător informaţii pe deplin satisfăcătoare în privinţa sensului de „stomac" al lui c*orazon* „inimă": „rău în regiunea epigastrică; gastrită", în locuţiunea *dolor de corazon* (DEM) http.//dem-col. mex, mx/El Colegio de Mexico.

Nu am avut la dispoziţie decât date privitoare la limbile literare, în absenţa unei „necesare cunoaşteri aprofundate a structurii semantice a cuvintelor romanice corespunzătoare, de preferat şi a sensurilor din dialectele romanice" (Marius Sala, *De la latină la română*, p. 75). Cu toate acestea, existenţa pe teren romanic a sensurilor speciale pe care le au fr. *coeur*, sp. *corazon*, continuând lat. *cor*, ne îndreptăţeşte să considerăm ca improbabilă influenţa slavă, respectiv bulgărească, în privinţa senslui aparte al rom. *inimă*, sugerată în dicţionarul etimologic al limbii bulgare.

În încheiere, menţionăm că semantismul discutat aici este cunoscut în spaţiul balcanic nu numai în bg. *сърце*, scr. *srce* (BER VII, p. 681, Skok, 3, p. 316) dar şi, în v. gr. καρδία în compusul καρδιωγμος „durere de stomac" (*Stephanus*, vol. 4). Faptul că acest fenomen nu este semnalat în limbile slave de apus şi de răsărit a făcut posibilă şi interpretarea sa ca balcanism de către un etnograf bulgar (cf. *Ikonomov*, p. 34), înscriindu-l în contextul interacţiunilor lexico-semantice balcanice. În sfârşit, o tratare lexicologică prudentă găsim într-un recent dicţionar bulgar-român, care se limitează strict la înregistrarea similitudinii expresiilor frazeologice *inimă goală/на гладно сърце.* (cf. RBFRm, p. 490).

Strachină s.f. „farfurie de argilă; blid, taler", explicat în dicţionarele noastre importante prin ngr. *ostrakinos*, ar proveni, după BER VII, p. 487 nu direct din

BDD-A23023 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 08:14:22 UTC)

neogreacă, ci prin intermediul bg. *стракина* „idem”, care are aceeaşi origine. Nu se lămureşte afereza lui [o] în cuvântul bulgăresc şi totodată se trece cu vederea acelaşi fenomen petrecut pe terenul limbii române, care separă net istoria celor două cuvinte. Absenţa vocalei [o] în rom. *strachină* a rezultat prin decompoziţia lui *οστράκινος* ca urmare a unei analize a vorbitorilor, care au considerat vocala iniţială drept articol nehotărât. Există situaţii asemănătoare în limba română, recent evocate de Marius Sala (cf. Aventurile, p. 97), de ex.: *buric* din lat **umbilicus*; *târtan* din germ. *Untertan*, în care segmental iniţial *um*-(*un*) perceput în mod greşit ca articol nehotărât *un*, a fost apoi abandonat, la fel ca în cuvântul-titlu discutat.

Sul s.n. lat.**su(b)ulum*) „piesă de formă cilindrică la războiul de ţesut, pe care se desfăşoară urzeala în timpul ţesutului” este citat în mod surprinzător în BER, II, p. 566, sub cuvântul bulgar *сулица* „suliţă”. Din păcate, şi aici avem a face cu reluarea necritică a unei greşite etimologii a lui Conev (*Istoria* 2, p. 173), după care cuvântul-titlu ar avea dubla semnificaţie *копие* „suliţă” şi *кросно* „sul”. Motivarea acestei afrmaţii ciudate este o parţială asemănare fonetică între *sul* şi *suliţă*, fără a fi justificată şi de o apropiere semantică. O pseudo-etimologie care nu poate pune la îndoială originea cuvântului-titlu din lat.* *su(b)ulum*), menţionată în toate dicţionarele noastre.

Taică s. (înv. şi reg.) „tată”; termen de politeţe sinonim cu *bătrân* sau, determinat cu „părinte”, însemnând *popă* este menţionat în BER VII, p. 756 ca împrumut din bg. dial. *майко*. Aceasta reprezintă de fapt o etimologie propusă de Gh. Mihăilă (*Împr.*), care a înlocuit-o pe cea veche, după care *taică* ar fi provenit din sb. *tajko* (DEX). Ulterior, în DLR este adoptată o nouă soluţie etimologică, simplă şi covingătoare: cuvântul *taică* a rezultat prin adaptarea lui *tată* după *maică*. În BER nu este comentată, cum s-ar fi cuvenit; în schimb, pe aceeaşi pagină din volumul analizat este înregistrată varianta dialectală *майка* „tată” (Novoselo din regiunea Vidin), considerată „reîmprumut probabil” din rom. *taică.*

BIBLIOGRAFIE

BER = *Български етимологчен речник*, Sofia.

Brâncuş = Grigore Brâncuş, *Concordanţe lingvistice româno-albaneze*, publicată sub egida Institutului Român de Tracologie, Bucureşti, 1999.

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (*A. Lojniţă*), sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea; Imprimeria Naţional „Universul”, 1913–1948.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, 1975.

DCE = *Diccionario compact español–frances*, *frances–español*, Larousse, 2008, Paris.

DCS = www. *Diccionario de sinónimos*, *es*.

DEM = *Diccionario del español de Mexico* (*DEM*), http.//dem–col. mex, mx/El Colegio de Mexico.

Ikonomov = N. Il. Ikonomov, *Балканска народна мъдрост*, ed. БАН, Sofia, 1968.

Conev = B. Conev, *История на българский език*, vol. 2, Sofia, 1934 (sub red. lui St. Mladenov).

BDD-A23023 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 08:14:22 UTC)

Mihăilă, *Împr.* = Gh. Mihăilă, *Împrumuturi vechi slave în româna comună*, SCL, 1981, nr. XXXI, p. 180.
Observaţii = V. Nestorescu, *Observaţii asupra Dicţionarului etimologic bulgar*, LR, LII, 5–6/ 2003.
RBFR = Stefana-Kaldieva Zaharieva, *Румънско-български фразеологичен речник*, ed. БАН, Sofia, 1997.
Sala, Aventurile = Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte româneşti*, Univers Enciclopedic, 2006.
Sala, Marius = *De la latină la română*, Univers Enciclopedic, 2006.
Stephanus = *Thesaurus graecae linguae*, vol. 4, http//books.google.ro.

DES FAUX EMPRUNTS À LA LANGUE BULGARE

(Résumé)

En continuant la série de ses observations sur le *Dictionnaire étymologique bulgare* (BER), l'auteur discute l'origine de quelques mots roumains considerés dans cette oeuvre comme des emprunts à la langue bulgare. Les faits prouvent que les solutions étymologiques des mots envisagés sont insuffisamment fondées.

Cuvinte-cheie: inimă, strachină, sul.

Mots-clé: étymologie, inimă „estomac", strachină „terrine", sul „rouleau".

Bucureşti, B-dul Al. Obregia nr. 24

BDD-A23023 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 08:14:22 UTC)